

जाहिरातीचे दर

हालिल पत्त्यावर चोकराची करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी

रु. ४

(टपाल इंग्राल माफ)
किरकोळ अंकास
दोन आणे.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिल्य अर्थशास्त्र.

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ९

पुणे, बुधवार, तारीख ११ ऑगस्ट, १९४३

अंक ३२

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

आधिकृत मांडवल रु.	१,००,००,०००
सुल हालिले मांडवल रु.	१,००,००,०००
रिझर्व फंड रु.	१,२०,५०,०००

मुख्य कचेरी: ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

मुंबईमधील शाखा: बुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काठवादेवी आणि मलबार हिल.

इतर शाखा: अहमदाबाद (भद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस मिज शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अंधेरी (मुंबई शेजारी), वांद्रे (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (क्राइस्ट स्टीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बडा बझार), कलकत्ता (चौरंगी स्केअर), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किंजवे), नागपूर (इतवारी बझार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत, भुज (कच्छ).

लंडन एजन्ट्स: वेस्टमिन्सٹر बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स: सर सुनीलाल श्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अध्यक्ष), श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गेडिस, सर कापसजी जहांगिर, बॅरोनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई., मि. दिनशा के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स:

दररोजच्या रु. १०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिल्लकेवर ३% दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज हास योजनेने दिले जाते. सहामाही अखेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी सात्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजाने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

बिल्ट व सेटलमेंट्सप्रमाणे बँक एक्सच्युटर व ट्रेडी व्हून काम करते. सर्व तऱ्हेचे ट्रेडीचे काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावेत.

बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजंट:—टी. आर. लालवाणी.

विमेदार नि हवाई हल्ला

शत्रुशाकडून हवाई हल्ला अगर तत्सम उपद्रव पापासून विन-लढाऊ नागरिकांच्या जीविताला येणाऱ्या धोक्याचा समावेश विमा पॉलिसीच्या अटीत होतो काय व त्यासाठी जादा प्रिमिअम भरावा लागेल काय ! असा प्रश्न साहजिकच नागरिकांमध्ये चर्चिला जात आहे.

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीच्या

विमा पॉलिसीमध्ये हवाई हल्ल्यामुळे जीविताला होणाऱ्या अपायचा अंतर्भाव होतो त्याकरिता जाणू प्रिमिअम नाही.

तरी विलंब न लावतां—

तुमचा नि तुमच्या आतेपटांचा विमा

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीतच उतरा.

अध्यक्ष:—श्रीमंत सरदार जगन्नाथ महाराज पंडित
माहितीपत्रके विनामूल्य पाठवूट्रस्ट ऑफ इंडिया विमा कं. लि. | वि. इ. देशमुख, पी. ए.
लक्ष्मी रोड, पुणे २ | जनरल मॅनेजर

महाफुडाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोवडला घ्या.

गिरगांव

मुंबई नं. ४

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार

चौक,

पुणे

विविध माहिती

मुंबईमधील सोन्याची किंमत

मुंबईमधील सोन्याच्या किंमतीत कशी वाढ होत गेली, हे साठील तक्ता दर्शवितो:—

वर्ष	प्रत्येक तोळ्याची किंमत		
	सर्वात ज्यास्त रु. आ. पै	सर्वात कमी रु. आ. पै	सरासरी रु. आ. पै
१९३८-३९	३७-१०-६	३४-१२-३	३६-४-२
१९३९-४०	४३-८-०	३६-९-०	३९-१४-७
१९४०-४१	४८-८-०	४०-२-६	४२-७-११
१९४१-४२	५८-४-०	४१-११-०	४४-१०-१०
१९४२-४३	७२-०-०	४४-१२-०	५७-१-१

मुंबई प्रांतात नोंदलेली पुस्तके व नियतकालिके

मुंबई प्रांतात १९४२ साली एकूण ४,३६८ पुस्तके नोंदण्यात आली. हा आकडा १९४१ चे मानाने १७६ ने लहान आहे. हा पुस्तकांपैकी इंग्रजी व इतर युरोपियन भाषांतील पुस्तके ७२३ होती व बाकीची ३,६४५ होती. पुनर्मुद्रणे व भाषांतर ही अनुक्रमे १९ व ३८ भरली. पुस्तकांत मराठी सर्वात जास्त (६७३) होती. त्यांचे सालोसाल गुजराती (५२१) व कानडी (१५९) पुस्तकांचा अनुक्रम येतो. नियत कालिकांत ९१२ गुजराती, ६२५ मराठी व १६५ कानडी होती. पुस्तकांची विषयवार वर्गवारी खाली दिली आहे:—

धर्म ४१५, भाषा २४३, कादंबऱ्या १७७, वैद्यक १६५, शास्त्र ४४८, काव्य १००, चरित्र ७१, कायदा ५९, राज्यशास्त्र ५५, इतिहास ४२, तत्त्वज्ञान इ. ३९, गणित व यंत्रशास्त्र ३४, नाट्य ३१, कला २१.

धरगुती जनावरांस किती पाणी लागते?

धरगुती जनावरांना पिण्यास किती पाणी लागते, हे त्यांच्या स्नाय्यावर, हवामानावर आणि त्यांच्या आकारावर व हिंडण्या-फिरण्यावर अवलंबून असते. कढ्यापेवजी ओले गवत त्यांस स्नाय्यास दिले, तर पाणी कमी लागते. घोड्यास दररोज सरासरीने ६ ते ८ गॅलन पाणी लागते. घोड्याचे पोट लहान असल्या-कारणाने त्यास स्नाय्यास देण्याची व पाणी देण्याची वेळ ह्यांत तास-दोन तास जाऊ देणे इष्ट असते. घोड्यापेक्षा गार्डेम्हशी पाणी ज्यास्त पितात. गाय जेवढे दूध देते, त्याच्या निदान चारपट तरी ती पाणी पिते.

जोग विद्युत्‌योजना

जोग धबधब्याच्या विद्युत्‌योजनेवरील सर्चाचा मूळ अंदाज २ कोटी, ८० लक्ष रुपये होता. त्यानंतरच्या अंदाजाची रकम ३ कोटी, ५८ लक्ष रुपये झाली व आतां ताजा अंदाज ४ कोटी, ९ लक्ष रुपयांचा आहे. मूळ योजनेत ३२ हजार अश्व शक्तीच्या विजेचे उत्पादन करण्याचे ठरले होते; आतांच्या योजनेप्रमाणे ६४ हजार अश्व शक्तीची वीज तयार केली जाईल. आवश्यक ती यंत्रसामुग्री मागविण्याचा अग्रहक मिळविण्यांत आला असून चालू वर्षाअखेर ती येऊं लागेल. संस्थानांच्या वीज साठ्याचे पांच अधिकारी इंग्लंडला यंत्रसामुग्री बसविण्याचे व ती चालविण्याचे शिक्षण घेण्यासाठी पाठविण्यांत आले आहेत.

हिंदी युद्धकैदी

जर्मनी व इटली ह्यांचे हातांत १२,७७७ हिंदी युद्धकैदी आहेत.

इंग्लिश बँक ऑफ इंडिया

इंग्लिश बँकेचा ३० जून, १९४३ अखेरचा ताळेबंद प्रसिद्ध झाला आहे. त्यावरून असे दिसते की बँकेचे भाग भांडवल ५ कोटी ६२३ लक्ष रुपये असून तिचा रिझर्व फंड ५३ कोटी रुपये आहे. बँकेकडे १९६ कोटी रुपयांच्या ठेवी आहेत. तिने १२९ कोटी सरकारी व इतर रोख्यांत गुंतविले असून ४०३ कोटी रुपयांची कर्जे दिलेली आहेत. तिची मालमत्ता १ कोटी ५७ लक्ष रुपयांची असून तिच्या फार्निचर वगैरेची किंमत १५ लक्ष रुपये आहे. बँकेने रोख व इतर बँकांत ३६ लक्ष रुपये ठेवलेले आहेत.

मुंबई शहराचा पाणी पुरवठा

मुंबई शहरास सध्या दररोज १०३ कोटी गॅलन पाणी पुरविण्यात येते, ते अपुरे पडते. दररोज १४३ कोटी गॅलन पाण्याची आवश्यकता आहे. हे ४ कोटी गॅलन पाणी उपलब्ध करून देण्याची योजना तयार करण्याकरिता सर एम्. विश्वेश्वर अय्या व मि. इन्विलस ह्यांची योजना झालेली आहे.

अशोक इन्शुरन्स कं. लि.

वरील विमा कंपनीचे वसूल भांडवल २८,२०० रुपये आहे. कंपनीच्या हिशेबांत ७४,३८० रुपयांची तूट असल्याचे अॅक्चुअरी, मि. वैद्यनाथन, ह्यांचे तपासणीत आढळून आले. कंपनी चांगल्या पायावर स्थिर करण्याची कांही योजना आंखण्यांत आली, ती अंमलांत न आल्यामुळे सुपरिटेण्डंट ऑफ इन्शुरन्सने ही विमा कंपनी गुंडाळण्यांत यावी, असे विमा कायद्याच्या ५३ (२) व ३ कलमान्वये सुचविले. मुंबई हायकोर्टांत ह्या अर्जाचा विचार चालू असताना, कंपनीने आपण ताबडतोब १३ लक्ष रुपयांचे भाग संपवून रकम वसूल करतां व ३० ऑक्टोबर १९४३ पूर्वी सरकारकडे २ लक्ष रुपयांचे डिपॉझिट पुरे करतां, असे आश्वासन देऊन ३१ डिसेंबर १९४३ अखेरच्या मूल्य मापनास तयारी दर्शविली. ह्यापैकी कोणतीही अट पाळली गेली नाही, तर कंपनी गुंडाळली जावी, असेहि तिने मान्य केले. ह्या गोष्टी विचारांत घेऊन अर्जदार सुपरिटेण्डंटने अर्जाचा विचार तहकूब होण्यास मान्यता दिली.

जादा नफ्यावरील कर व निव्वळ नफा

लिमिटेड कंपनीच्या निव्वळ नफ्याचा आकडा काढण्यापूर्वी ठोक नफ्यातून जादा नफ्यावरील कर स्वर्च ह्या नात्याने वजा करतां येतो किंवा नाही, ह्या प्रश्नाचा मुंबई हायकोर्टाने नुकताच निवाडा केला आहे. मेसर्स वालचंद हिराचंद आणि कं. लि. हे हिंदुस्थान कन्स्ट्रक्शन कं. लि. चे मॅनेजिंग एजंट्स आहेत व हिंदुस्थान कन्स्ट्रक्शनच्या निव्वळ नफ्याचा कांही भाग मॅनेजिंग एजंट्स मिळावयाचा असतो. तो ठरविण्यासाठी निव्वळ नफा निश्चित करणे आवश्यक असते. जादा नफ्यावरील कर हा कंपनीच्या सर्चाचा एक भाग समजून, तो नफ्यातून वजा करून निव्वळ नफ्याचा आकडा काढला पाहिजे, असा निवाडा हिंदुस्थान कन्स्ट्रक्शन कंपनी व तिचे मॅनेजिंग एजंट्स ह्यांचेमधील वादग्रस्त विषयासंबंधाने हायकोर्टाने केला आहे.

ओली वाळू वापरा

शत्रुपक्ष उपयोगांत आणीत असलेले नव्या प्रकारचे बाँब विज्ञविण्यास साध्या वाळूची पोती उपयोगी पडण्याजोगी नाहीत असे मद्रास सरकारचे पत्रक म्हणते. प्रत्येक ८०० चौरस फूट क्षेत्रक्षणासाठी सहा गॅलन पाणी व दोन घनफूट सुटी वाळू मद्रास शहरांतील लोकांनी तयार ठेवावी, असे त्यांत सुचविले आहे. ओली वाळू बाँब विज्ञविण्यास जास्त उपयोगी ठरते.

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... २५०	स्थानचा परराष्ट्रीय व्यापार
२ मुंबई प्रांताचे आरोग्य २५१	—नवीन मंडवळ विक्री-
३ मालाचे नारणावराल कर्जे २५२	वर्ग निबंध
४ मार्सलंड प्राइस अँड कं. २५३	६ शेअर बाजार ... २५४
५ स्फुट विचार ... २५३	७ कलकत्ता शहरातील चहा-
चांदी-सोन्याचा धंदा कर-	पानाचा प्रसार. ... २५५
णारास इशात—हिंदु-	८ सोन्याचे उत्पादन व संचय २५५

अर्थ

बुधवार, ता. ११ ऑगस्ट, १९४३

मुंबई प्रांताचे आरोग्य-जनन-मृत्यु

मुंबई प्रांतातील जनतेच्या जनन-मृत्युंचे प्रमाण, मृत्युंची कारणे इत्यादि माहिती देणारा १९४१ सालाबाबतचा सार्वजनिक आरोग्य खात्याचा वृत्तांत प्रसिद्ध झाला आहे तो बोधप्रद आहे. अहवालाच्या वर्षी ह्या प्रांतांत झालेल्या जननांचे प्रमाण मोठे होते. जननांची संख्या ७ लक्ष, ६३ हजार होती आणि ती त्या पूर्वीच्या वर्षाचे मानाने सवा सात हजारांनी अधिक होती. मृत्युंची संख्या १९४१ मध्ये ५ लक्ष, ३९ हजार होती आणि त्या पूर्वीच्या वर्षी हा आकडा ५ लक्ष एवढाच होता. पटकरी, हगवण, ताप, दमा-सोकला इत्यादि रोगांस अधिक लोक बळी पडल्याने मृत्युंच्या संख्येत वाढ झाली. वयोमानास अनुसरून, मेलेल्या लोकांच्या गर्तांत तुळनात्मक दृष्टीने मृत्युंचे प्रमाण काय होते हे पाहू गेल्यास मुले होण्याच्या वयांत असलेल्या स्त्रियांमध्ये मृत्यु अधिक झाले असे दिसून येते. १९४१ साली जननसंख्या मोठी होती असे वर सांगितले आहे त्याचा व मृत्यु संख्येचा संबंध सहजच लागतो. मृत स्थितीत जन्मास आलेल्या अर्भकांची संख्या ११-१२ हजार नमूद झाली असली तरी ह्या संबंधांतले सेडेगांवांतले आकडे विश्वसनीय नसल्याकारणाने हा आकडा हिशेबांत घेता येत नाही. पण मुंबई शहरांतली जन्म-मृत्युंची नोंदणी कसोतीने होत असल्याने तेथले आकडे विश्वसनीय आहेत असे मानण्यास हरकत नाही. मुंबईत जननाचे वेळी मृत असलेल्या अर्भकांचे जिवंत अर्भकांशी सुमारे साडे सहा टक्के असे प्रमाण पडते. अर्भकांच्या मृत्युंचे दर हजारी प्रमाण १९४० मध्ये १६९ होते, ते १९४१ मध्ये सुमारे १५९ झाले हे समाधानकारक आहे. जननाचे प्रमाण वाढले असताही ही घट झाली हे विशेष आहे. अर्भकांच्या मृत्युंपैकी ४० टक्के मृत्यु एक महिना वयाच्या आंतील अर्भकांचे होते. बाळ मृत्युंचे सर्वांत कमी प्रमाण नेहमीप्रमाणे रत्नागिरी जिल्हांत होते हे येथे लक्षांत ठेवण्यासारखे आहे.

मुंबई प्रांताची लोकसंख्या, १९४१ च्या शिरगणतीप्रमाणे २ कोटी, ८ लक्ष आहे. १९३१ मध्ये ही संख्या १ कोटी ७९ लक्ष इतकी भरली होती. म्हणजे ह्या दोन वर्षांच्या मधील दश वार्षिक मुदतीत लोकसंख्येत सुमारे १६ टक्के वाढ झाली. प्रांताचे एकूण

क्षेत्र ७६ हजार चौरस मैल आहे आणि दर चौरस मैलास २७२ माणसे असे वस्तीचे प्रमाण वसते. १९३८ व १९३९ ह्या वर्षांत मुंबई प्रांतांत जनन संख्या सारखी वाढत गेली. मध्ये १९४० साली तांत थोडी घट झाली ती १९४१ मधील वाढाव्याने भरून काढली. जननाच्या प्रमाणांत पश्चिम खानदेशाचा नंबर पहिला आणि मुंबई उपनगरचा शेवटला होता. त्यांचे दर हजारी प्रमाण अनुक्रमाने ४६ व २२ असे होते. एकूण सेडेगांवांतले हे प्रमाण ३८ आणि शहरांतले ३० होते. मुंबई शहराची जननाची संख्या १९४० साली ३८ हजार होती, ती १९४१ मध्ये सुमारे ४० हजार झाली. मृत्युसंख्येची पंच वार्षिक प्रांतिक सरासरी ५ लक्ष होती, तिच्या मानाने १९४१ सालांतले मृत्यु ५ लक्ष १९ हजार हे अधिक होते. सोलापूर व धारवाड जिल्हांतील मृत्युंचे दर हजार लोकसंख्येशी प्रमाण ३० च्या वर होते. सेडेगांवांतले प्रमाण २६ व शहरांतले २३ होते. १९४१ मध्ये तापाने १ लक्ष, ८० हजार बळी घेतले, दमा-सोकल्याचे बळी १ लक्ष, हगवणीचे २६ हजार, पटकरीचे १६ हजार, दुखापतीचे ७ हजार, प्लेगचे ५ हजार व देवीचे तीन ते चार हजार असे होते. कोणत्याही ठळक रोगाच्या यादीत न पडणाऱ्या मृत्युंची संख्या सर्वांत मोठी म्हणजे १ लक्ष, ९३ हजार होती. प्लेगचा जोर १९४० सालच्या मानाने कमी होता, पण पटकरीचा जोर वाढला होता. फुफुसांच्या विकाराने आलेले मृत्यु वाढत्या प्रमाणांत होत आहेत ही काळजी वाटण्यासारखी गोष्ट आहे. ह्या सदराखाली येणाऱ्या मृत्युंमध्ये ट्युबरक्युलोसिसचे प्रमाण मोठे असून हा रोग शहरांतून सेडेगांवांत पसरत आहे अशी भय सूचना आरोग्य खात्याने दिली आहे. शहरांतली विशिष्ट प्रकारची रहाणी ह्या परिस्थितीस जबाबदार आहे आणि सदर रोगाचा प्रतिकार नेटाने होणे अगत्याचे आहे ह्यांत शंका नाही. १९४१ मध्ये २,५९४ सेडेगांवांत पटकरीचा प्रादुर्भाव होऊन त्याने ३४ हजार माणसे पछाडली व त्यांपैकी १६ हजार मृत्युमुली पडली. १९३१ सालापासून पटकरीने इतके मृत्यु कधीच झाले नव्हते. ह्या रोगाची लस सुमारे १४ लक्ष लोकांस टोचण्यांत आली होती. १९४० मधला हा आकडा फक्त २ लक्ष होता. १९३६ ते १९३८ प्लेगचा जोर विशेष नव्हता, तो १९३९ व १९४० ह्या साली वाढला आणि १९४१ मध्ये थोडा उतरला. १९४० च्या मानाने देवीच्या सार्थाने कमी बळी घेतले. ह्या रोगाने झालेल्या मृत्युंपैकी दहा वर्षांच्या खालील वयाच्या मुलांचे ६१ टक्के बळी होते. त्यावरून मुलांस देवी एकदा व पुन्हा लस टोचण्याचे महत्त्व सिद्ध होते. १९४१ साली सुमारे साडे सहा लक्ष माणसांस देवी टोचण्यांत आल्या आणि पुन्हा टोचलेल्यांची संख्या ७ लक्षांचे वर होती.

दुधाची टंचाई

हिंदुस्थानांत दररोज दर माणशी गार्ड म्हशींचे सुमारे पावशेर दूध निघते आणि त्यापेक्षा थोडे कमी दूध टांकांच्या पोटांत जाते. न्यूझीलंडसारख्या देशांत दररोज दर माणशी ७३ शेर दूध निघून सुमारे पावणेदोनशेर दूध तेथील लोकांच्या पोटांत दररोज दर माणशी जाते. ही माहिती ब्रह्मसर्गांच्या कार्यकारी मंडळाचे एक सभासद सर जॉर्ज ट्रिनिंग यांनी कोसिड आँक स्टेटमध्ये दिली.

माळ व सोने-चांदी ह्यांच्या तारणावरील कर्जे

रिझर्व्ह बँकाचे शेड्यूल्ड बँकांना सहा

माळाचे (सोने-चांदी मुद्रा) तारणावरील कर्जे बेकायदा ठरविण्याचा अथवा ती नियंत्रित करण्याचा अधिकार सरकारने डिफेन्स ऑफ इंडिया नियमावली वेऊन ठेवला आहे, त्याचा उद्देश नेहमीचे व्यवहार थांबविणे हा नमुन सट्टेबाजीस माळा घालणे हा आहे व रिझर्व्ह बँकेने ह्यासंबंधात बँकांना सहा दिला आहे, असे आम्ही "अर्था"च्या ता. २८ जुलैच्या अंकात म्हटले होते. ह्या आर्डिनन्ससंबंधी लोकांस असलेल्या शंका दूर व्हाव्या, याकरिता रिझर्व्ह बँकेने शेड्यूल्ड बँकांना पाठविलेल्या सवर्गुत्तराचा गोषवारा सखी दिला आहे.

बाजारभाव नियंत्रित करण्याचे सरकारी धोरण

"सट्टेबाजीस सवलत मिळेल, अशा तऱ्हेचे कोणतेही व्यवहार सध्याच्या काळी बँकांनी न करण्याचे महत्त्व त्यांनी लक्षात घ्यावे. पुढे भाव वाढतील ह्या अपेक्षेने ज्यांनी माळाचे, विशेषतः सावपदार्थाचे व सोन्याचे, साठे करून ठेवले असतील अशांच्या तारणावर बँकांनी कर्जे व ओव्हरड्राफ्ट देण्याचे बंद करावे. मामुली गरजेपेक्षा ज्यास्त साठे केल्याने बाजारात माळाचा तुट-वढा पडतो व कृत्रिम चणचण निर्माण होऊन बाजारभाव आणखी वाढतात. बाजारभाव आणखी वाढू न देण्याचे सरकारचे धोरण जाहीरच आहे व शक्य त्या मार्गांनी ते यशस्वी करण्याचा सरकारचा निर्धार आहे. बँका, इतर संस्था व व्यक्ती ह्यांच्या माळाच्या तारणावरील कर्जांमुळे भरमसाठ साठे करण्यास लोकांना सवड होत असे आढळून आल्यास सरकाराची कडक उपाय योजना करण्याची तयारी आहे. माळाचे साठे ताब्यांत घेण्याचा व लोकांना आपले साठे जाहीर करण्यास लावण्याचा अधिकार डिफेन्स ऑफ इंडिया नियमांनी सरकारला दिलेला आहेच व धान्याचे बाबतीत ठिकठिकाणी ह्यासंबंधात हक्क काढण्यात आलेलेच आहेत. डिफेन्स ऑफ इंडिया नियम नं. ९४ व ह्या नवीन नियमाकडे बँकांनी लक्ष पुढावे, कारण त्या नियमानुसार काही विशिष्ट वर्गीशी व काही विशिष्ट प्रकारचे व्यवहार बंद करण्याचा अधिकार सरकारास आहे. माळाचे तारणावर अगोदर कर्ज दिलेले असले, तर ठराविक मुदतीत ते फेडण्यात आलेच पाहिजे, अशीहि तजवीज ह्या नियमांत करण्यात आलेली आहे.

नित्याच्या मामुली व्यवहारांस कर्जे जरूर द्या

"आपल्या नेहमीच्या गिऱ्हाइकांस त्यांच्या मामुली व्यापार-धंद्यासाठी बँकांनी कर्जे व ओव्हरड्राफ्ट दिल्यास, त्यांत अडथळा आणण्याचा सरकारचा उद्देश नाही. कच्च्या माळाचा साठा करण्यासाठी कारखाने व गिरण्या ह्यांस कर्जे देणे, घाऊक अथवा किरकोळ व्यापाऱ्यांनी पुनः विक्री करण्यासाठी घेतलेल्या माळाचे तारणावर कर्जे देणे, अथवा नेहमीच्या चांदी-सोन्याच्या व्यापाऱ्यांस त्यांच्या रोजच्या व्यवहारांसाठी सोन्याचांदीवर पैसे देणे, ह्यांस काहीच प्रत्यवाय नाही. तथापि, सट्टेबाजीसाठी बँकांकडून कर्जे घेण्यात येत आहेत असे सरकारच्या नजरेस आले तर डिफेन्स ऑफ इंडियाच्या ९४ व ह्या नियमाचा अवलंब करून अशी कर्जे बंद पाठणे सार्वजनिक हिताचे दृष्टीने सरकारास भाग पडेल व त्यामुळे मामुली व्यवहारास अडचण निर्माण होईल त्यास इत्थज रहाणार नाही.

सट्टेबाजी थांबविण्यांत बँकांचेच हित आहे.

"बँकांकडे गहाण असलेला माळ एकदम सर्कीने विक्रीस बाहेर काढला तर माळाची किंमत एकदम बसरेल व त्यामुळे माळकाचे निश्चित नुकसान होऊन कर्जे देणाऱ्या बँकांसहि कदाचित चढा बसण्याचा संभव आहे. सर्वसाधारण अपेक्षेपेक्षा युद्ध लवकर संपले, तर किंमती एकदम सखी येतील व त्यामुळे बँकांना संकट निर्माण होईल. आज जी कर्जे योग्य मर्यादेत आहेत असे वाटते, ती एकदम मर्यादेच्या बाहेर जातील. सख्या सुख्या मामुली व्यापारी व्यवसायासाठीच माळाचे तारणावर योग्य मर्यादेत कर्जे देऊन सरकारच्या धोरणाशी सहकार्य करण्यात बँकांचेच हित आहे. अशा रीतीने सट्टेबाजीच्या व्यवहारांचे बँकांनी आपण होऊन नियंत्रण केले तर डिफेन्स ऑफ इंडिया नियम नं. ९४ बचा सरकारास अवलंब करावा लागणार नाही."

मासलंड प्राइस अँड कं. लि.

वरील कंपनीचा कळंब येथे साखरेचा कारखाना आहे. कंपनीने रेक्टिफाइड स्पिरिट काढण्यास प्रारंभ केला आहे व त्याचे रोजचे उत्पादन १,५०० गॅलन इतके आहे. कंपनीच्या डेअरी-मधील दूध मुंबई व पुणे येथे पाठविण्यात येते. ३१ मार्च, १९४३ अखेर संपलेल्या वर्षाचे भागीदारांस प्रेफरन्स भागांवर १२१ व आर्डिनरी भागांवर ३६% डिविडंड मिळाले. डिविडंड-मधून इनकम टॅक्स वजा व्हावयाचा आहे. मेसर्स प्रीमियम कन्स्ट्रक्शन कं. लि. ही वरील कंपनीची मॅनेजिंग एजंट आहे. मासलंड प्राइस ही कंपनी १९०८ साली रीडनफोर्ड कॉफीटचे व पोलादी बांधकामाचे काम करण्यासाठी स्थापन झाली. पहिली बारा वर्षे कंपनीस वाईट गेली. कंपनी प्रेफरन्स भागांवरील डिविडंड देऊ शकली नाही व भरणा मांडवला इतकेच तिला दिवेचर्सेचे कर्ज झाले. श्री. बालचंद्र हिराचंद्र ह्यांनी १९२० साली कंपनीचे नेतृत्व घेतल्यापासून परिस्थिति पार पालटली. मंदीच्या काळात कंपनी बंद पाडण्याचे ठरेपर्यंत परिस्थिति आली होती. पुढे साखरेच्या धंद्यास संरक्षण मिळतांच ह्या इंजिनियरिंग कंपनीचे साखर कारखान्यांत रूपांतर करण्यात आले. कळंब येथे १९३३ साली रस गाळण्याची यंत्रसामुग्री बसविण्यात आली. कळंबचे बालचंद्र नगरमध्ये रूपांतर झाले. १९३५-३६ मध्ये ९७३ एकरांत ऊंस लावण्यात आला होता. १९४२ मध्ये त्याचे क्षेत्र ३,५०० एकर झाले. यंत्रांनी ऊंस गाळण्याची शक्ति १९३४ मध्ये १५० ते २५० टन होती; आता ती १,००० ते १,१०० टन आहे. बालचंद्र नगरचा विस्तार ५० चौरस मैल आहे. एस्टेटीवरील रेल्वेची लांबी ६५ मैल भरते. एकूण ८ हजार कामगारांना तेथे काम मिळते. मासलंड प्राइस अँड कंपनीची मॅनेजिंग एजन्सी प्रीमियम कन्स्ट्रक्शन कं. लि. कडे आहे.

लुसर्न गवत खाऊन सैनिक लढणार !

लुसर्न गवतात महत्त्वाची अन्नद्रव्ये असून माणसास ती अत्यंत उपयोगी आहेत. लुसर्नची चार चमचे वाळवलेली पूड आणि एक मोठा कोबीचा गड्डा, ह्यांची अन्न ह्या दृष्टीने किंमत सारखीच भरते. लुसर्न गवतातील पाणी काढून पुढीच्या स्वरूपांत ते लष्करी सैनिकांना पुरविण्याची योजना अंमलात येत आहे.

स्फुट सूचना

चांदी-सोन्याचा धंदा करणारांस इशारत
 बँकांनी सोने-चांदी वगैरे मालाच्या तारणावर कर्जे देऊ नयेत असा हुकूम काढण्याचा अधिकार हिंदुस्थान सरकारने नवीन नियम करून स्वतःकडे घेतला आहे. त्याचे संबंधांत मध्यवर्ती कायदेमंडळांत प्रश्न विचारला असता फटनवीस, सर जरेमी रेस्मन, ह्यांनी त्यास दिलेले उत्तर महत्त्वाचे आहे. चांदी-सोन्याच्या बाजारांत सध्याचे बँकांकडून आपल्या मालाच्या तारणावर कर्जे काढून किंमतीच्या चढ-उताराचा फायदा घेण्याचा प्रयत्न करतात. ह्या योगाने कृत्रिम रीतीने मालाच्या किंमती चढतात आणि बाजाराचा चुचडा होतो. सध्याच्या अशा कारवाया करण्यास बँकांकडून सहाय मिळू नये आणि बाजारभावांत स्थैर्य राहिले ह्या उद्देशाने सरकारने वर सांगितल्याप्रमाणे नियम करून सोन्या-चांदीच्या तारणावरील कर्जास बंदी करण्याची सत्ता घेतली आहे. तिचा उपयोग अजून करण्यांत आलेला नाही. तो केला गेल्यास तारणावरील कर्जाच्या सरळ व मामुली व्यवहारांत व्यत्यय येऊन व्यापारी, बँका व सराफ ह्यांची गैरसोय व नुकसान होईल अशी भीति वाटणे साहजिक आहे. तथापि, सरकार नवीन नियम अंमलांत आणिले ह्या कल्पनेचा परिणाम सोने-चांदीच्या बाजारावर झाला असून त्या घातूंच्या किंमती किती तरी उतरल्या आहेत. ह्या घटनेकडे बोट दाखवून सर जरेमी रेस्मन म्हणाले की केवळ सध्याच्या सोने-चांदीच्या किंमती भरमसाटपणाने भडकल्या होत्या ही गोष्ट सदरहु बाजारभावांतील उतार स्पष्ट सिद्ध करित आहे. तथापि, जरूर पडल्यास सरकार आपल्या हातांतील नवीन अधिकार अंमलांत आणण्यास कचरणार नाही आणि असे झाल्यास मामुली व्यवहार करणाऱ्या व्यापाऱ्यांस मिण्याचे काही कारण नाही. मालाच्या तारणावांचून देण्यांत येणाऱ्या कर्जावरहि निर्विघ्न चालण्याचा सरकारचा उद्देश आहे काय ? असा प्रश्न विचारला असता सर जरेमी म्हणाले की तूर्त तसे करण्याचा आपला विचार नाही; परंतु सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने तसे करणे अगत्याचे आहे असे दिसून आल्यास तशी बंदीहि करण्यास सरकार मार्ग-पुढे पहाणार नाही. एकंदरीने बाजारभाव उतरत आहेत असे जादा प्रश्नांस उत्तर देऊन त्यांनी सोने-चांदीच्या बाजारांत सध्या करणारांस इशारत देऊन ठेविली की, त्यांच्यावर नुकसानीची आपत्ति कोसळल्यास तिची जबाबदारी सर्वस्वी त्यांचेवरच राहिल. आपल्या डोक्यावर लटकणारी ही तरवार पाहून बाजारांत व्यवहार करणाऱ्या धंदेशाल्यांमध्ये गढबड उडाली आहे आणि सरकारने किंमतीच्या नियंत्रणाची त्याची काय योजना आहे हे स्पष्ट करावे म्हणजे सामान्य व्यापाऱ्यांस सोईचे होईल असे त्यांपैकी कित्येकांचे म्हणणे आहे.

हिंदुस्थानचा परराष्ट्रीय व्यापार

कोणत्याहि देशाचा युद्धकालीन परराष्ट्रीय व्यापार मर्यादित होऊन लडाऊ गरजांस अनुसरून त्यास विशिष्ट बळण लागणे स्वाभाविक आहे. समुद्र मार्गाने होणारी मालाची वहानुक्त बहुतेक लडाऊ सामुग्रीचीच असते आणि चालू युद्धासारख्या जगभर पसरलेल्या युद्धांत मामुली व्यापारास वावहि नसतो. शिवाय मालाच्या किंमती विळक्षण रीतीने चढल्यामुळे आयात-निर्गत

व्यापाराच्या परिस्थितीची विशिष्ट वर्षाची पूर्वकालाशी तुलना करून बोधप्रद अनुमाने काढणे न्यर्थ होते. ह्या गोष्टी लक्षांत ठेवूनच हिंदुस्थानच्या परराष्ट्रीय व्यापाराविषयाचे आकडे प्रसिद्ध झाले आहेत त्यांकडे पहाणे आवश्यक आहे. गेल्या चार वर्षांत ह्या व्यापारांत आयात-निर्गतांचे बाबतीत काय फरक झाला आहे हे खाली दिलेल्या तुलनात्मक आकड्यांवरून दिसून येईलः—

(कोटि रुपये)			
	आयात	निर्गत	आयातपेक्षा निर्गत किती अधिक
१९३८-३९	१५२-३	१६२-७	१०-४
१९४०-४१	१५६-९	१८६-९	२९-०
१९४१-४२	१७३-२	२३७-५	६४-३
१९४२-४३	११०-४	१८७-६	७७-१

युद्धापूर्वी आयात व निर्गत मालाचे भाव होते, त्यापेक्षा युद्धकालांत ते कितीतरी चढले आहेत हे लक्षांत बाळगले असता हिंदुस्थानच्या परराष्ट्रीय व्यापारांत फार मोठी घट झाली आहे हेहि वरील आकड्यांवरून दिसेल. १९४१-४२ सालाच्या मानाने १९४२-४३ मध्ये तर ही घट विशेष मोठी आहे. त्याचे कारण गेल्या वर्षांत झालेला युद्धाचा विस्तार हे होय. व्यापाराच्या बाजार पेठा आणि आयात-निर्यात मालाचे प्रकार त्यांतहि बदल झालेला आढळतो. इंग्लंड आणि अमेरिका ह्या देशांशी झालेल्या व्यवहारांत हिंदुस्थानची निर्गत आयातीच्या मानाने घटली आहे. इजिप्त व इराक ह्यांचे संबंधांतहि हीच वस्तुस्थिति आहे. ऑस्ट्रेलिया, दक्षिण आफ्रिका ह्यांसारख्या साम्राज्यांतर्गत देशांकडे हिंदी निर्गत अधिक झाली आहे. निर्गत झालेल्या मालाच्या स्वरूपाची कल्पना खालील आकड्यांवरून येईलः—

(कोटि रुपये)				
	१९३८-३९	१९४०-४१	१९४१-४२	१९४२-४३
धान्य...	७-८	६-७	१०-७	७-१
चहा ...	२३-२	२७-७	३९-६	३१-६
तेल ...	१-०	२-४	२-६	१-४
कपास	२४-८	२४-६	१७-९	५-५
ताग, कच्चा	१३-४	७-८	१०-४	९-०
तागाचे कापड	२६-२	४५-३	५३-०	३६-३
धातू ...	२-०	५-२	४-२	१-९
कमावलेले कातडे	५-२	५-९	६-०	४-८

नवीन भांडवल विक्रीवर निर्विघ्न

नवीन भांडवल उभारणीवर नियंत्रण घाळणारा डिफेन्स ऑफ इंडिया नियम सरकारने जाहीर केला, त्याचे उल्लंघन नकळत झाले असल्यास, त्या व्यवहारांचा बेकायदेशीरपणा नाहीसा करण्याचा अधिकार डिफेन्स ऑफ इंडिया नियमांत पुढेही करून सरकारने आपणाकडे आता घेतला आहे. १७ मे, १९४३ रोजी नियंत्रक नियम जाहीर होऊन अंमलांत आला, त्याच दिवशी त्याची माहिती टोकांना होई संभवनीय नाही. कित्येक कंपन्यांनी १७ मे रोजी नवे शेअर विकले. अशा रीतीने ज्यांनी नकळत नियमाचे उल्लंघन केले असेल, त्यांनी एक्सचेंज ऑफ कॅपिटल इश्युज्जकडे अर्ज करून झालेल्या व्यवहाराचा बेकायदेशीरपणा रद्द करून घ्यावा.

शेअर बाजार .

(श्री. व. वि. लोणकर, एम. ए., बी. कॉम., २४ डे. जि. पुणे ४)

युद्धाच्या बातम्या अनुकूल असतांना मार्गीत तीन आठवडे बाजार निद्राधीन झालेला आहे. तसेच सेटला पैसा मुबलक असतांही बाजारभाव उठावणी करतांना दिसत नाही. यावरून एकच निष्कर्ष निघतो की, बाजाराला सरकारी धोरण सध्या इतर कोठल्याही घटनेपेक्षा जास्त महत्त्वाचे वाटत आहे.

कापड बाजारांतून प्रथमतः सवा कोटीच्यावर माळ नाही अशी व्यापारी बतावणी करतांना आढळत होते. पण सरकारने विक्री करून टाकण्याची मुदत लांबवण्याची तयारी नाही असे निःसंदिग्ध केले असतां आतां मात्र माळ सात कोटीच्यावर असून एवढ्या घोळ्या अवधीत तो स्वर्ण अशक्य आहे; तसेच तो वरच्या भावांत सरदिलेला असल्याने फार नुकसानीत विकावा लागेल म्हणून नकाशू टाळले जात आहेत. व्यापाऱ्यांनी प्रथमतः सहा सेटण्याकरतां माळ साठवून भाव चढवले व भरमसाट नफा मारून जनतेची जरूरीच्या गोष्टीकरतां पिडवणूक चालवली होती तेव्हां धर्म आठवला नाही. त्यांनी आतां केले तसे भगवे हे उचितच आहे. वास्तविक गिरण्या ठोक व्यापाऱ्यांना फार वरच्या भावांत माळ विकित होत्या असे नाही. उदाहरणार्थ, एक विशिष्ट तऱ्हा गिरण्या जर व्यापाऱ्यांना रत्तली २ रु. ६ आ. पर्यंत विकत होत्या तर व्यापारी तो माळ बाहेर ३ रु. १४ आ. अगर ४ रु. भावाने विकित होते. यावरून मधला दलाळाचा वर्ग किती मोठ्या प्रमाणांत नफेबाजी करत होता हे आढळून येईल. यापुढे पूर्वीचा माळ गांसडीच्या बाहेर पडलाच पाहिजे व विशिष्ट मुदतीत विकला गेलाच पाहिजे. तसेच नवीन निघणाऱ्या माळावर तारलेचे छाप पडणार असल्याने या निर्बंधांनी अजून कापडाच्या भावांनी तळ पाहिला नाही असे म्हणावे लागते.

इकडे विधिमंडळांत पुन्हा रसमन साहेबांनी आपल्या सोने, चांदी बाजारातील सटोडिया स्नेह्यांना बजावून ठेवले आहे की तुम्ही सट्टे सेटून सडुयांत पडलांत तर 'माझ्या कार्नी सात बाळ्या !' तेव्हा शेअर बाजारालाही अजून घास्ती पडलेलीच आहे की न जाणो कोणता बडगा येऊन बसतो.

या सर्व अंतर्गत भानगडीमुळे बाजार स्वस्थ आहेत. कांहीच भाव-फिनले, स्वान, ई. डी., गोकाक इ०, तऱ्हाच्या आसपास घोट्याळत आहेत तर कोहिनूर, डाईग यांचे तांत्रिक कारणामुळे मधून मधून वर चढण्याचा देखावा करत आहेत. पण सरा जीव कोणांतच नाही.

टाटा स्टीलमुद्धा एकदां व्याज बाद झाल्यावर कोठल्या पायरीवर जाऊन बसावेत या विचारांत दिसत आहेत. सीमेंटमध्ये कोटशाच्या तुटवड्यामुळे एक वेचाणीची मोठी लपट येऊन गेली व २०८ चा भाव येऊन गेला.

फक्त सरकारी रोखे मात्र विशेष तेजीत आहेत व राहतील. रिझर्व बँकेने साडेतीन टक्क्यांचा भाव ९९ करून टाकला आहे व मजल करीत तो ९७, ९८ पर्यंत नेण्यांत येईल असे दिसत आहे. पांच टक्के करमाफ १९४५-५५ चे रोखे यापुढे धारण करणाऱ्यांनी काढून टाकून रथापेवजी साडेतीन टक्के रोखा उचलावा असे करण्यांत निःसंशय फायदा आहे. १९४५ साली हे कर्ज नकीच परत होईल या दृष्टीने आज त्यावर मिळणारा सुमारे सात रुपयांचा नजराणा पदरांत पाडून घेणेच इष्ट आहे.

Bombay Provincial Co-operative Institute.

Applications are invited for twelve posts of Educational Supervisors on Rs. 50-5/2-75 with Rs. 7 as dearness allowance and fixed T. A. of Rs. 20 to Rs. 25 per month. Preference will be given to graduates who will have a start of Rs. 55/- per month. Minimum qualifications Matriculation and experience of or training in co-operative work. Candidates will be posted outside Bombay and will have to do touring in one or two districts. Applications detailing qualifications with copies of certificates should reach the Institute 9, Bakehouse Lane, Fort, Bombay not later than 25th August 1943.

राहाणेची व भोजनाची उत्तम सोय

पूना गेस्ट हाऊस

फोन नं. ७७९ गणपति चौक,

व्यवस्थापक

संरक्षण - सुरक्षितता - सेवा

हंच आमचें ध्येय.

दि औध म्युच्युअल

लाइफ अँथुरन्स सोसायटी लि. पुणे.

महाराष्ट्राची पहिली प्रगतिपर विमा संस्था

मेहनती व उत्साही प्रतिनिधि पाहिजेत.

आतांच लिहाः—

मुंबईचे चीफ एजन्ट्स
के. डब्ल्यू. फडके,
फडके गणपतिवाडी, गिरगाव,
बँक रोड, मुंबई ४.

हेड ऑफिस,
'रामनिवास' लक्ष्मी रोड,
पुणे शहर.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र, लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.

स्थानिक शाखा : डेकन जिमखाना, पुणे ४.

मुंबई शाखा : इलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई.

मांडवल

अधिरुत व विक्रीस काढलेले	सपलेले	वसूल झालेले
रु. १०,००,०००	रु. ६,७९,२००	रु. ३,३९,६००
एकूण सेटलेले मांडवल रु. ६०,००,०००		

बँकेच्या शेअरवर डिसेंबर १९४२ अखेर ४३% करमाफ दिविडेंड दिले गेले. बँकेचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची खरेदी-विक्री कसोशीने करून दिली जाते.

मॅनेजर

कलकत्ता शहरांतील चहापानाचा प्रसार

इंडियन टी मार्केट एक्सपान्शन बोर्डाच्या सूचनेवरून इंडियन स्टॅटिस्टिकल इन्स्टिट्यूटने केलेल्या पहाणीचा निष्कर्ष खालील दिला आहे. चहा पिणारी कुटुंबे व माणसे ह्यांचे प्रमाण, दिवसांतून किती वेळा चहा पिण्यांत येतो त्याची संख्या व दर माणशी चहाचा खप ह्यासंबंधी आकडे गोळा करण्यांत आले. बंगाली हिंदू कुटुंबे, बंगाली मुसलमान कुटुंबे व इतर हिंदू कुटुंबे ह्यांविषयी स्वतंत्र माहिती जमा केली गेली. आर्थिक परिस्थितीचा चहापानावर काय परिणाम होतो त्याचाहि विचार करावा लागला. ह्या पहाणीचा उद्देश, चहाचा प्रचार करण्यासाठी टी मार्केट एक्सपान्शन बोर्डाजवळ अधिकृत व शास्त्रीय पद्धतीने छाननी केलेली माहिती असावी, हा आहे. मद्रासी, मुसलमान व मध्यम वर्गीय बंगाली हिंदूंनी आढेवेढे न घेतां माहिती पुरविली. मारवाडी व गरीब बंगाली कुटुंबांकडून माहिती काढणे मात्र फार त्रासाचें झालें. कलकत्ता शहरांतील वेगवेगळ्या विभागांतील एकूण ११८७ कुटुंबांकडून माहिती गोळा केली, त्यांपैकी ९३७ बंगाली हिंदू, ९६ बंगाली मुसलमान, १०८ मारवाडी हिंदू, ३०० पंजाबी हिंदू-१६ मद्रासी हिंदू अशी त्या कुटुंबांची वर्गवारी होती.

बंगाली हिंदू कुटुंबांत, उत्पन्नाच्या वाढीबरोबर चहाचा खप वाढलेला आढळला. दरमहा २३ रुपयांचें उत्पन्न असलेल्या कुटुंबांपैकी ३०% कुटुंबांत चहा चालू असला, तर जास्त उत्पन्नाच्या कुटुंबांत तें प्रमाण ८५% इतकें आहे. गरीब कुटुंबांपैकी थोड्या कुटुंबांत चहाचा प्रसार झाला असला, तरी त्यांतील ६०% माणसे चहा पितात. ५० रुपये प्राप्तीपर्यंत चहाचा खप वाढतो, तो पुढें दरमहा दर माणशी ०.४१ पौंड इतका फायम रहातो. एकूण लोकसंख्येपैकी ४२% लोक चहा पितात व दर माणशी दरमहा खप ०.१६ पौंड पडतो. बंगाली हिंदूंच्या मानानें बंगाली मुसलमानांत चहाचा प्रसार अधिक झालेला आहे. पंजाबी व मद्रासी हिंदूंनील चहाचा प्रसार बंगाली हिंदूमधील प्रसाराइतकाच आहे, परंतु मारवाडी हिंदूंमध्ये चहा पिणारी कुटुंबे फार थोडी म्हणजे २५% च आहेत. पांचांपैकी चार मुसलमान कुटुंबे चहा पितात व तिहीपैकी दोन हिंदू कुटुंबांत चहा चालतो, परंतु चारापैकी फक्त एका मारवाडी कुटुंबांत चहापानाचा प्रसार झालेला आहे. तथापि, मारवाड्यांच्या घरांत चहाचा प्रवेश झाला, कीं कुटुंबांतील सर्व लोक चहा पिऊं लागतात.

चहा पिणारंपैकी शेकडा ७७ लोक दिवसांतून दोनदा चहा घेतात, १७% एकदा घेतात व सुमारे ३% लोक तीनदा किंवा त्यापेक्षा अधिक वेळा घेतात. म्हणजे, कलकत्ता शहरांतील चहाबाजोपैकी एक षष्ठमांश लोक फक्त एकदाच सकाळीं चहा पितात व चार पंचमांश लोक दोनदा पितात. बंगाली हिंदू लोकांत पांच वर्षांखालील १५% मुलांना चहा देतात. १० ते १५ वर्षांच्या मुलांपैकी ३०% मुलांना चहा मिळतो. २० ते ४० वर्षांच्या लोकांपैकी निम्मे लोक चहा पितात. ४० वर्षांपर्यंत पुरुष व स्त्रिया सारख्याच प्रमाणांत चहा घेतात; त्यानंतरच्या वयांत स्त्रियांचें चहा पिण्याचें प्रमाण कमी आहे. मुसलमानांत लहान मुलांना सट्टा हातानें चहा दिला जातो व म्हातारपणीं पुरुषांच्या बरोबरीने स्त्रिया चहा पितात.

चौकशीचा निष्कर्ष असा, कीं आर्थिक परिस्थितीवर मुख्यतः चहापानाचा प्रसार अवलंबून आहे; तथापि बंगाली मुसलमानांत बंगाली हिंदूंचेपेक्षा अधिक लोक चहा पितात व मारवाडी कुटुंबांत चहाचा प्रसार फारच थोडा झालेला आहे. बंगाली हिंदू कुटुंबांत ४२% पुरुष नोकरांना व २९% स्त्री नोकरांना चहा मिळतो. मुसलमान कुटुंबांत हें प्रमाण अनुक्रमे १६% आणि १७% आहे. इतर समाजांत नोकरांना चहा देण्याची पद्धत नाही.

सोन्याचें उत्पादन व त्याचा संचय

जागतिक उत्पादन

सोन्याचें जागतिक उत्पादन १९४२ सालीं अंदाजे ३ कोटि, ६० लक्ष औंस झालें. १९४० व १९४१ मध्ये तें ४ कोटि, ५ लक्ष व ३ कोटि ९५ लक्ष औंस झालें होतें. १९४२ मधील उत्पादनापैकी ब्रिटिश साम्राज्यांतील उत्पादनाचा हिस्सा ६२.५% भरला. खालील तक्त्यांत सोन्याच्या उत्पादनाचे तुलनात्मक आकडे दिले आहेत—

तुलनात्मक आकडे

	(हजार औंस)		
देश	१९४०	१९४१	१९४२
हिंदुस्थान	९८९	२८६	२६०
अमेरिका	६,००३	५,७८०	३,७००
दक्षिण आफ्रिका	१४,०४७	१४,३८६	१४,१२१
सर्व देश (एकूण)	४०,५००	३९,५००	३९,०००
जागतिक उत्पादनाचा हिस्सा (%)			
ब्रिटिश साम्राज्य	४९.२	६०.५	६२.५
दक्षिण आफ्रिका	३४.७	३६.०	३९.९

उत्पादन कमी कां ?

सोन्याच्या उत्पादनांत गुंतलेले लोक, यंत्रसामग्री, इत्यादींचा उपयोग इतर युद्धकार्याकडे होऊं लागला व उत्पादनाचा खर्चहि वाढला ह्या कारणानें सोन्याचें उत्पादन कमी झालें. विशेषतः अमेरिकेंतील बहुसंख्य स्त्राणी बंदच आहेत.

अमेरिकेजवळील संचय

अमेरिकन सरकारजवळ सुमारे ६५ कोटि औंस सोन्याचा संचय आहे. म्हणजे जागतिक साठ्याचा ६०% साठा अमेरिकन सरकारजवळ आहे. अर्थात, त्यापैकी काहीं सोने इतर देशांच्या सरकारांनीं त्याचे जवळ सुरक्षितपणासाठी ठेवून दिलेले आहे.

हिंदी उत्पादन

हिंदुस्थानांतील उत्पादनाचे आकडे १९४१ = ३ कोटि ३१ लक्ष रु.; १९४२ = ३ कोटि, ७३ लक्ष रु. असे आहेत. औंसांमध्ये पाहिलें, तर उत्पादन २,८५,९९९ औंसांचें २,६०,३८७ औंसांवर आलें. सोन्याच्या किंमतीत झालेल्या वाढीमुळे, कमी उत्पादन होऊनहि त्याची किंमत जास्त भरली. १९४२ अखेरच्या १० वर्षांत मिळून हिंदुस्थानांत २१ लक्ष, १३ हजार औंसांचें उत्पादन झालें. म्हणजे त्याच मुद्दीतील जागतिक (रशिया वगळून) उत्पादनाच्या मानानें हिंदी उत्पादन १% भरतें.

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published anywhere and supply it at publisher's price.

(Estd. in 1935)

The Co-operators' Book Depot

9, BAKEHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

Books on :—

Economics and Sociology; Co-operation and Rural Development; Banking and Finance; Accountancy and Auditing; Commerce and Industries etc.

Books on all other subjects are also readily supplied.

Agents for the Publications of :

1. The Govt. of India, 2 Govt. of Bombay,
- 3 Reserve Bank of India and 4 Times of India.

Studies in Agricultural Economics—Study No. 1

**THE FARMER
HIS WELFARE & WEALTH**

BY

DR. M. G. BHAGAT, M. A., Ph. D.

WITH A FOREWORD BY

DEWAN BAHADUR

SIR T. VIJAYARAGHAVACHARYA,

K. B. E.

Price Rs. 10 nett

Personally I can honestly call this book a fascinating study. It is so true a picture of the country-side. I congratulate the author on the result.

T. Vijayaraghavacharya.

Published by

THE CO-OPERATORS' BOOK DEPOT
Sir Vithaldas Thakersey Memorial Building
9 Bakehouse Lane, Fort, Bombay.

‘अर्थ’ ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार

न्यू इंडिया इंडस्ट्रीज लि.

(Approved Re-traders and Approved Contractors)

२६ लॅमिंग्टन बॉथ, मुंबई ११.

अध्यक्ष:—श्री. ग. स. मराठे, अकचुअरी.

महाराष्ट्रांतिल खराचा प्रमुख कारखाना

★ गिरणीचे रोलर्स

★ खरी हातमोजे

★ छापखान्यांचे रोलर्स

★ रीमोटड टायर्स

★ खरी वॉशर्स

★ सॉलिड व्हील्स

व इतर खरी माल तयार होतो.

पु. ग. मराठे

मॅनेजिंग डायरेक्टर.

हे पत्र पुणे, पेठ मांबुडां च. नं. ११५११ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. विठ्ठल हरि बर्वे, बानी छापिले व
रा. श्रीपाद रामन काळे, बां. ९, बानी 'दुर्गाविवास,' मांबुडां, च. नं. ११७१११, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.